

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (16)

Hans Hermans

Hoofdstuk XIV Vastenavond versus Carnaval (2)

De vorige keer konden we lezen dat 1492 op mondiaal gebied een zeer markant jaar was. Helaas is er in de gangbare literatuur veel minder bekend over heemkunde, want een faculteit voor Volkskunde heeft Nederland nog steeds niet. Daarom is het goed, dat er heemkunde-verenigingen zijn ! Van Grieken en Romeinen weten wij, dat lentefeesten een garantie waren voor buitensporige broedsheid. Door de eeuwen heen, hielden bij ons fastelavond en vastenavond, de een met rommelpot en de ander met een nonnenvot, de tragikomische traditie in ere. Nu gaan we verder met oermoeders, oppergodinnen en matronen die in ieder opzicht borg stonden voor een vruchtbare verbondenheid. Later zullen we aandacht besteden aan Sebastian Brant (1457-1521), die in 1492, in het kader van vastenavond, de bekende moraalsatire en bestseller *Das Narrenschiff* schreef. 2009 ging de carnavalshistorie in als het eerste rookvrije jaar en de prijs van een pilsje dat tegen de twee euro aanleunde.

14.2. Moedergodinnen

14.2.1. Isis

Als d'r *Kölsche Fasteleer*, werkelijk een restant is, van een oude Griekse- of Romeinse cultus, dan kan het niet anders of oergodin Isis stond aan de bron. In 1570 was er in Keulen, in het kader van *Fastelovvend*, sprake van een vrouwelijk referentiepunt. Hoe oud de cultus toen al was, weten we helaas niet. In het jaar 105 werd het Romeinse Legioen X Gemina, vanuit Nijmegen via Keulen verlegd naar Budapest en de Pannonische laagvlakte. Aangezien dit leger uit Basken en Spanjaarden bestond, gingen de latere Keulse carnavalisten er aanvankelijk vanuit dat de vrolijke vruchtbaarheidsfeesten van het Iberische schiereiland afkomstig waren. Maar in de loop der eeuwen werden er afbeeldingen van de moedergodin Isis gevonden. Het kan

Isis als gevleugelde vrouw

bijna niet anders, of die beelden werden al eerder meegebracht en vereerd door matrozen van de Romeinse

Rijnvloot, die tussen Xanten en Keulen opereerden en uit Egyptenaren en Grieken bestond. Feitelijk is Isis (of Aset) de belangrijkste godin in de Egyptische mythologie, maar werd als typische moedergodin en symbool van vruchtbaarheid vrij vlot door de Grieken

overgenomen. Het Romeinse rijk dat een zwak had voor de emblematische adelaar, nam het hun matrozen niet kwalijk dat zij een gevleugelde vrouw vereerden. Zij was niet alleen de oermoeder maar tevens oppergodin want van haar kwam de Wet van de Rechtvaardigheid: 'De vrouw zal grotere macht hebben dan de man, de koningin zal grotere eer toekomen dan de koning !' (...) In die tijd moest de echtgenoot in het huwelijkscontract aan zijn vrouw beloven

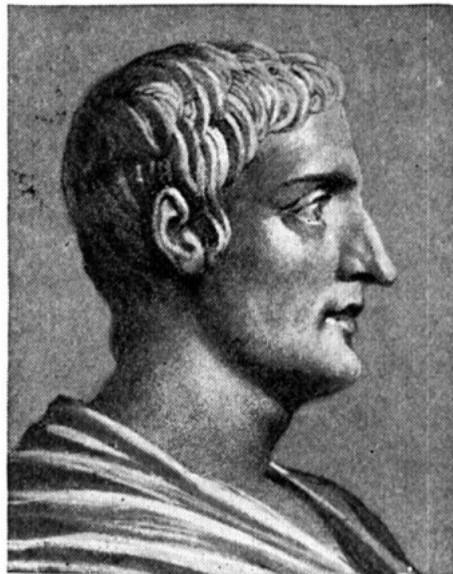
Moedergodin Isis
zoogt Horus

gehoorzaam te zijn !' Als godin van de vruchtbaarheid stond Isis borg voor de jaarlijkse overstromingscyclus van de Nijl en voor de maandelijksse cyclus van de vruchtbare vrouw. De roos, de koningin onder de bloemen, werd aan Isis toegewijd. De zinnenvreugdige Isiscultus verbreidde zich snel over het Romeinse rijk, zodat keizer Gaius, die ook wel Caligula genoemd werd, al vrij vroeg een tempel voor Isis liet bouwen, waar flonkerende feestjes gehouden werden. Om verzekerd te zijn van een frivole fuifkring, had hij de beschikking over een foliant met de namen en kwaliteiten van alle voluptueuze vrouwen van Rome. Volgens de een kenmerkte Caligula zich door wezenloze waanzin, volgens een andere door rationeel cynisme. Maar in een opzicht zijn historici het met elkaar eens: Caligula streefde naar een monarchaal staatsbestel en zijn lijfelijke moeder Agrippina en moedergodin Isis zouden hem daarbij helpen. Geen wonder dat de Isiscultus al vrij spoedig de limites aan Rijn en Donau bereikte. In het Romeinse rijk werd zij vereerd als *'De Ene die Alles is'*. Naast minnares was zij ook moeder en werd vaak afgebeeld als de moedergodin met zoontje Horus op haar schoot. Het ligt voor de hand dat dit (voor)beeld tijdens de kerstening door het christendom overgenomen werd als de *Madonna met Kind*. Het kan niet anders, of de Isiscultus had een zeer grote invloed op de ontwikkeling van de christelijke cultus in het algemeen en de Mariaverering in het bijzonder. De jonge Kerk gaf gelovigen toestemming om de Isisverering aan te passen. De mensen waren genegen zich te bekeren, mits de RK Kerk een op Isis gelijkende vrouw beschikbaar kon stellen. Iconografisch vallen de overeenkomsten niet alleen op tussen oermoeder en moedermaagd, maar meer nog de gelijkenissen, tussen de zittende Isis die haar zoon Horus zoogt en de talloze zittende Mariabeelden met zoon Jezus in de arm. In zuidelijke landen wordt ook Maria met Jezus aan de borst afgebeeld, maar in het nuchtere Germaanse noorden, lag en ligt dit veel gevoeliger. De 'beeldenstorm' van een aantal protestante sekten in 1566, maakte een abrupt einde aan de 'beeldenverering'. Maar ook de RK Kerk, vooral in Nederland, had boter op haar hoofd.

In de jaren zestig, na het 2^e Vaticaans Concilie, verdween alle franje in de RK kerkgebouwen. Prachtige, soms historische pilaarheiligen werden de kerken uitgedragen. Dat gold soms ook voor preek- en biechtstoelen. Maar er is een kentering aan de gang, inmiddels heeft ook de bekende Eifel-abdij Mariawald de 'oude' ritus in ere hersteld en werd de volkstaal verdoemd.

14.2.2. Isis Medica en Freyja

Nog net voor het begin van de 'boekenmaand' december (2008), kwam in Duitsland het boek *Medizingeschichte im Rheinland* op de markt. Het lijvige en leerzame boek gaat heel diep in op de historie van de geneeskunst en komt uiteindelijk terecht bij de heilbrennende godin Isis, die door de auteur Ferdinand Peter Moog bij voorkeur *Isis Medica* en *Isis Salutaris* genoemd wordt. De schrijver verbaast zich, dat de Romeinse historicus Publius Tacitus (55-117), bij zijn notities met betrekking tot de verovering van het gebied tussen Rijn en Maas, opmerkte dat (ook) de Germanen een opperste godin vereerden die vergelijkbaar is met de Griekse- en Romeinse Isis.

De Romeinse historicus Tacitus onderkende bij de Germanen een cultus voor de opperste godin

Aanvankelijk wist men Tacitus' aantekeningen over godenverering bij Germanen en Kelten niet goed te plaatsen. Thans weten wij, dat hij in zijn werk *De Origine et Situ Germanorum*, het gebied dat pas veel later *Germania* genoemd werd, de

diverse Germaanse stammen plaatst tussen het huidige Holland-Vlaanderen enerzijds en Keulen-Trier anderzijds. Volgens Tacitus woonden de Kelten ten zuiden van deze streek. Terwijl men er in Keulen van overtuigd is, dat Romeinen de aan Isis gewijde vruchtbaarheidsfeesten meebrachten vanuit Egypte en Griekenland, denkt Tacitus daar heel anders over. Volgens hem werd in onze streek een Isis-achtige vruchtbaarheids godin vereerd, voordat de Romeinen de streek in bezit namen. Tacitus vermeldde ook dat de Germaanse Isis afgebeeld wordt in een boot of scheepskar met roer. Die bootwagen werd getrokken door een aantal katten en het toeval wil dat bij de Egyptenaren, katten tot de heiligste dieren behoren. Tegenwoordig gaan mythologen van de veronderstelling uit, dat onze voorvaders tijdens hun vruchtbaarheidsfeesten de

*Freyja met haar door katten getrokken
wagen*

Germaanse godin Freyja vereerden. Moedergodin Freyja was de godin van de wellust en de liefde. Maar het was ook een matriarchale figuur, met andere woorden, een machtige en strijdlustige godin, zodat zij vooral door soldaten vereerd werd. Naar haar werd de vrijdag genoemd. Tenslotte komt

auteur Ferdinand Moog bij het Rijnlandse carnaval terecht. Het kan bijna niet anders, of de scheepskar van Isis (of Freyja) is natuurlijk

*Isis met palmscepter en bijltje.
Museum Hamburg.*

de *Carrus Navalis*, zodat 'carnaval' niets te maken heeft met *Carne Vale*, het geen 'vlees vaarwel' zou kunnen betekenen. In die tijd was er geen sprake van 'vleesloze' dagen, integendeel, vlees werd genoten in alle soorten en maten... Van Tacitus weten we dat de Griekse Isis en/of haar Germaans imago Freyja, tussen 5 en 8 maart grandioos vereerd werden. In Keulen en omgeving werden tijdens opgravingen Isis-sculpturen gevonden en het toeval wil dat zich thans op de fundamente van een Romeins Isis-heiligdom de Sint Ursulakerk bevindt. Op afbeeldingen zien we Isis gekleed in een blauwe mantel met gouden sterren. Dezelfde blauwe mantel die vaak door de H. Maria gedragen wordt en dezelfde stof die de EEG op 8 december 1955 gebruikte voor de Europese vlag. Vreemd genoeg protesteerden alleen streng gereformeerde sekten tegen wat zij noemen de *Roomse Mariavlag* van de Raad van Europa.

14.2.3. Ceres en kriebels

Op een gegeven moment ontstond er bij de Romeinen, naast de eredienst voor Isis, ook verering voor een andere oermoeder, die Ceres genoemd werd. In tegenstelling tot de rustige Isis, was Ceres onstuimig en tomeloos. De deelnemers aan de vruchtbaarheidsrituelen

hadden ontdekt dat *Korenmoeder Ceres* het goed met hen meende, want tussen het graan zat soms een schimmel die tegenwoordig wetenschappelijk *Claviceps purpurea* genoemd wordt. De andere naam luidt *moederkoren*, naar de naam van oermoeder of korenmoeder Ceres. De schimmel had een

De godin Ceres met graan in haar hand

voorkeur voor rogge, een graansoort die in Limburg koare genoemd wordt. De ingewikkelde biochemische samenstelling van de schimmel was (is) geestverruimend maar had De godin Ceres met graan in haar handhelaas

ook een aborterende werking. Voor de Romeinen was het belangrijk te weten, dat sommige 'goedjes' kriebelverhogend zijn, doordat ze hinderlijke remmingen, tijdens een vruchtbaarheidsfeest elimineren. Alcohol gebruikten mannen liever niet...

Korenmoeder Ceres vermocht het om met haar 'moederkoren' ieder feest tot een 'feest' te maken. Met die schimmel waren de Romeinen hun tijd ver vooruit, want pas in 1938 werd uit deze schimmel *lyserginezuurdiethylamide* gewonnen als basisgrondstof voor de bekende partydrug LSD. Net als LSD heeft ook een microscopisch kleine hoeveelheid (20 microgram) *moederkoren* de eigenschap om een hallucinerende werking te veroorzaken, zonder hachelijke neveneffecten. Meestal raken gebruikers in extase, worden hypergevoelig voor zintuiglijke en zinnelijke indrukken, omdat de hersencentra die betrokken zijn bij zintuiglijke waarnemingen in de war raken. Geur wordt zichtbaar en geluiden worden voelbaar. Volgens de 'feestelingen' van toen was *moederkoren* een geschenk uit de hemel en net zoals de paddo's

Moederkoren is een schimmel met een geestverruimende werking

van tegenwoordig, een recreatieve drug van hoge waarde. De heelmeeesters van toen beweerden, dat *moederkoren* geen verslavende werking heeft. Dat is best mogelijk, want oud werden de gebruikers niet... Ook in onze contreien woekerde, door de eeuwen heen, moederkoren regelmatig op

korenvelden en nam soms epidemische vormen aan. Omdat men de werking van de schimmel onderkende, werd er meestal over *Sint-Antoniusvuur* of kriebelziekte gesproken. Tegenwoordig vermoedt men dat het aantal vervolgingen en veroordelingen van *wijze vrouwen* (wijsvrouwen, vroedvrouwen en heksen) te wijten was aan hun medische kennis van o.a. geestverruimende planten.

14.2.4. Regina coeli

Het is opmerkelijk dat tijdens het Babylonische *Sacraefest*, bij het Griekse *Dionysusfeest*, alsook bij het Romeinse *Saturnusfeest* met zijn Bacchanalia en Hilaria, levenslustige

losbandigheden meer regel dan uitzondering waren. Vrijwel overall, werd *Moeder Aarde*, de plaatselijke godin van de vruchtbaarheid vereerd. Omdat de beste akkergronden een donkere kleur hebben,

was dat meestal een donkergetinte dame. Ook hier speelde de Kerk zeer doelmatig op in, door op veel plaatsen, waar vastenavond gevierd werd, de bruinzwarte 'Oerdame' syncretisch te veranderen in een donkere madonna. Meestal werd er dan ook een

De moeder aarde figuur was doorgaans een getinte vrouw

Jezusknaapje aan heb beeld toegevoegd. Het ligt voor de hand, dat de Kerk de diepgewortelde feesten en figuren niet kon

De zwarte Madonna ontdekt in het Nazareth-huisje van Loreto

afschaffen. Zij lijfde ze in, hetgeen met een beter woord *syncretisme* of *kerstening* genoemd wordt. Dus een christelijk sausje over een oergermaans ritueel. Hoe komt het dat wij steeds minder aardbruine madonna's in onze kerken zien? Noch de clerus, noch de gelovigen weten tegenwoordig, waar zij hun duistere madonna's letterlijk en figuurlijk moeten plaatsen. Daarom worden mettertijd de donker getinte madonna's, liebleblank geschuurd. In België hoorde ik het begrip 'kuisen' en in Duitsland 'blanchieren'. In Nederland, waar de pilaarheiligen een paar decennia geleden aan de lucht gezet werden, kennen we alsnog geen specifieke uitdrukking hiervoor. In 1979 werd in de Sankt Foillan te Aken een meer dan twee meter groot madonnabeeld uit 1411 herplaatst, dat men in Keulen onder handen genomen had, waarbij alle kleuren verwijderd werden. Toen merkte men dat de houtsnijder uit de 15^e eeuw, geen lindehout, maar notenhout gebruikt had. Het donkere notenhout was toen voor een 'oermadonna' meer geschikt, dan blank

lindehout. Volgens een kenner heeft deze madonna de gelaatstreken van de madonna in de St. Teynkerk in Praag.

Dank aan de heer Dietmar Kottmann uit Aken, die mij in kennis stelde van een ander expressief voorbeeld. In de Sankt Nikolauskapelle van de dom van Aken bevindt zich een 13^e eeuwse *Regina Coeli* (gekroonde hemelskoningin), waarschijnlijk uit de Maas-Rijnlandse School. Ook aan deze madonna werd in de loop der eeuwen een Jezusknaapje toegevoegd. Helaas, de tand des tijds knaagde aan het waardevolle beeld, zodat in 1988 een reparatie noodzakelijk was. Volgens de beminde gelovigen, kwijtte domrestaurateur Willy Christ zich op voortreffelijke wijze van zijn taak. In het rapport staat: *'Die nachgedunkelte Retusche wurde entfernt, das Gesicht war von einem schwarzgrauen, dunklen Schleier überdeckt'*. (...) Maar op de keper beschouwd is het paradoxaal, dat het donkere patina van de oermoeder, blank geschuurd werd. Is hier sprake van een 'negatieve terugkoppeling', die we *anti-syncretisme* zouden mogen noemen? Wij moeten ermee leren leven, dat ook pilaarheiligen onderhevig zijn aan de grillen van de mode.

De zwarte Madonna uit het Zwitserse Einsiedeln

14.2.5. Isis en feminisme

We weten dat bij de Romeinen het vruchtbaarheidsfeest ter ere van Isis tussen 5 en 8 maart gevierd werd. Eeuwen later, toen in de meeste vrije landen vrouwendagen georganiseerd werden, kwamen de geëmancipeerde dames tot de conclusie dat de

*Emancipatie en
zelfbewustzijn bracht
vrouwen tot het besef:
We Can Do It*

naamdag van Isis een mondiaal karakter zou moeten krijgen. Isis dus niet alleen aan de basis van het carnavaleske gebeuren, maar ook schutsvrouwe van het feminisme met een internationale vrouwendag op 8 maart. De

eerlijkheid gebiedt te schrijven dat de dames reeds in 1910 hun strijdbaarheid voor gelijkberechting en kiesrecht ontleenden aan het socialisme, want de Kerk stond aanvankelijk zeer afwijzend ten opzichte van manhaftige vrouwen.

Hoewel de Internationale Vrouwendag aanvankelijk bedoeld was om het kiesrecht voor vrouwen af te dwingen, betoogden in 1914 duizenden vrouwen tegen de dreigende Eerste

Wereldoorlog.

Op Isis' verjaardag, 8 maart 1908 staakten de textielwerksters in New York.

De vrouwen moesten vijftien uur per dag onder miserabele omstandigheden werken en verdienden bijna niets. De fabrikanten schakelden de politie in en die sloeg er flink op los. Op 8 maart 1917 staakten in Sint Petersburg de textielarbeidster omdat zij door

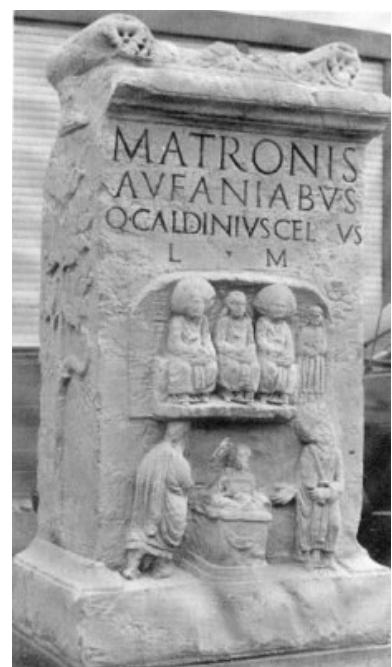
*Mondige vrouwen bij een
staking in New York*

het 'systeem' (tsaar en handlangers) onderdrukt werden. De impact van de vrouwen was zo groot, dat de tsarenfamilie vier maanden later vermoord werd. Sinds 1975, het internationale *Jaar van de Vrouw*, wordt op 8 maart *Internationale Vrouwendag* over de hele wereld gehouden. In 1978 werd 8 maart door de Verenigde

Stakende vrouwen hadden impact

Naties officieel erkend als Internationale Vrouwendag. In 2003 stonden de media bol van een nieuwe Isis, een donkere oermoeder met de naam Ayaan Hirsi Ali, die tot 2006 in de Tweede Kamer zat. Zij riep op tot de bestrijding van verplichte maagdelijkheid en vrouwenbesnijdenis, in het kader van emancipatie van moslimvrouwen. Het was een lange weg van de Romeinse Isis naar de 'Polder Isis', maar geeft blijk van de kracht van de vrouw en de feministische golven die zij in beweging bracht.

*Matronensteen
uit Bonn met
offerscene*

14.3. Matronencultus

14.3.1. Drie oermoeders

Tussen de Germaanse oermoeder en de donkere madonna uit de middeleeuwen, bevindt zich een Romeinse epoeche. Het zou kunnen dat Romeinse soldaten, tijdens de vier eeuwen dat ze hier vertoefden, hun Romaanse vruchtbaarheidsfeesten bij ons introduceerden, maar waarschijnlijker is, dat de Germanen hun eigen lentefeesten hadden. Maar wie prolongeerde die bacchanalen, toen de Romeinen hals over kop op de vlucht sloegen ? Mochten de achtergebleven Germanen, die met de Romeinen geheuld hadden, op clementie van de oprukkende Franken rekenen ? In het Duitse Rijnland en zelfs in de buurt van Aken werden sculpturen van een *trifolium* (drie goddelijke dames), gevonden. De heer Peter Bertram uit Vaals, stelde mij in kennis van een eventuele *matronencultus* in Laurensberg. In die plaats bevindt zich *An der Rast* een holle weg in de richting van de Roermonderstraße, waarvan men denkt dat het ooit een Romeinse weg was. Hier stond een kapel met een drievrouwenbeeld. Peter Bertram vraagt zich terecht af, of ook op deze plek een van oorsprong heidense sculptuur behorende tot de *matronencultus*, gekerstend werd. In het boek *Götter der Eifel* van Hans-Peter Pracht staat dat er talrijke voorbeelden zijn van de *matronencultus* in de Eifel. Er werden niet allen beelden van het trifolium gevonden, maar ook devotiestenen en altaren. In Pesch (Münstereifel) werd zelfs een Gallo-Romeins complex bestaande uit vier tempels, aan het licht gebracht. Onderzoekers zagen al meteen, dat de tempels, lang geleden, moedwillig vernield werden. Aan de hand van opschriften weten wij dat het tempelcomplex toegewijd was aan *Matronae Vaccalinehae*. Het ligt voor de hand dat alle opschriften in het Latijn zijn, want tot laat in de middeleeuwen was dit op de meeste plaatsen de enige algemene ambtstaal. Een ander, vrijwel onbeschadigd, tempelcomplex werd in 1909 in de buurt van Nettersheim ontdekt. Opvallend is de uniformiteit bij de matronenbeelden. De middelste vrouw heeft los golvend haar, terwijl de buitenste vrouwen een soort tulband dragen. Het trifolium draagt halsringen, waaraan maansikkels bevestigd zijn. Iedere

dame heeft een mandje met veldvruchten en fruit op haar schoot. Iemand die in deze materie geïnteresseerd is, kan er eventueel een hele vakantie aan besteden, want verdere matronenheiligdommen bevonden of bevinden zich in: Mürlenbach (Bitburg), Pelm en Nattenheim (Daun), Möhn (Trier) en

Te Nettersheim staan bij de Romeinse villa matronenbeelden opgesteld

Marberg an der Mosel.

Werd die cultus geïntroduceerd door de Romeinen, die hier tot tegen het einde van de vierde eeuw vertoefden ? Ik denk van niet, want bij de zeer uitgebreide catalogisering van de Romeinse mythologie, wordt de matronenverering niet genoemd. De Griekse mythologie kent wel een *driegesternte*, daar werden de dames *Klotho*, *Lachesis* en *Atropos* vereerd. Soms was er ook sprake van de *Drie Eeuwigen* en in Duitsland van het *Dreigestirn: Erde, Sonne und Mond*. Ook hier constateren wij de historische

Nettersheim matronensteen detail

wereldbeschouwing, waarbij aarde, zon en maan verantwoordelijk zijn voor de vruchtbaarheid van vrouwen, vee en velden.

14.3.2. Drie Gezusters...

Het is vreemd, dat de op votiefstenen genoemde eigennamen geen Romeinse oorsprong hebben en waarschijnlijk niets met de Romeinse cultuur te maken hebben. Resumerend mogen we veronderstellen dat de

De waakzame H. Genoveva moet uitkijken dat haar immer brandende kaars niet door een duiveltje wordt uitgeblazen Processie Zepperen

moederlijke godheden reeds door Kelten of Germanen vereerd werden, voordat de Romeinen hier hun intrek hielden. Romeinse steenhouwers hebben in hun tijd de teksten op de votiefstenen geschreven, want de hier wonende oorspronkelijke stammen, waren de schrijfkunst niet machtig. De matronen werden in de loop der jaren ook door Romeinen aanbeden en tegenwoordig kunnen we op votiefstenen lezen dat geromaniseerde legionairs om heil en zegen vroegen. Op andere plekken in het Rijnland, in de Elzas en zelfs in Tirol, werd in de loop der eeuwen, het onverklaarbare *trifolium* op eigen, soms merkwaardige, wijze verklaard. Waren het maagden, priesteressen of prinsessen? Door mensen uit de buurt werden de drie dames: *Anbet*, *Borbet* en *Wilbet* genoemd. Etymologen weten dat ‘an’, ‘bor’ en ‘wil’ respectievelijks staan voor: *Aarde*, *Warmte* (vuur?) en *Rad* (maan?). Klaarblijkelijk was er onze voorvaders veel aan gelegen om tijdens hun vruchtbaarheidsfeesten, aarde, zon en maan, in de vorm van drie vrouwen te vereren. Net als de aardbruine oermoeder, werd ook het ‘driegesternte’ gekerstend en werden de dames voortaan *Fides*, *Spes* et *Caritas* (trouw, hoop en naastenliefde) genoemd. In

de Karolingische tijd werden de heilige Bertilia, Genoveva en Eutropia samengevoegd tot een *trifolium* met de naam ‘de heilige drie gezusters’. Tussen Rijn en Maas, verzochten de gelovigen dit diegesternte om voorspraak bij God, bij borst-, maag- en keelpijn. Verder bij ziekten der kleine kinderen, kwade koorts, hart- en oogkwalen. De boeren vroegen de drie vrouwen om hulp bij tempeesten, paardenziekten en onstuimige weders. We mogen aannemen dat de drie heilige maagden hun best deden, want in 1875 werd in Swartbroek (Weert) een kapel voor de Drie Gezusters gebouwd. Het genadeoord werd bezocht door duizenden pelgrims van heinde en verre. Helaas is de toeloop afgenomen, maar in Swartbroek herinnert de *Bertiliastraat* een rijk Rooms verleden en indirect ook aan een lang vervlogen matronencultus. In Elwen, een stadje in het noorden van Luxemburg werden eeuwenlang drie jonkvrouwen vereerd, zodat tijdens de toenemende verfransing de plaats omgedoopt werd in *Trois Vierges*

(*Drie Maagden*).

Soms werden sculpturen gevonden, waar de vruchtbaarheid op een andere wijze weergegeven werd. Een dame met een baby aan de borst en een andere dame met korenaren en

In het wapen van het Luxemburgse Troisivierges hebben de drie dames een plaats gekregen

vruchten. Ook die beelden werden gekerstend. In het Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst te Sint-Truiden, bevindt zich een aardbruine *Sint-Anna-te-Drieën*, die rond 1510 door de Meester van Elsloo gemaakt werd. De statue toont Maria, haar moeder Anna en het Jezusknaapje. Bewijzen te over, dat oermoeders en diegesterntes een prominente plaats in de kerk konden veroveren.

Maar de historie herhaalt zich, want in Hillegom bevindt zich de Nederlandse Godinnentempel, waar een opleiding tot godin gevolgd kan worden. Volgens Germaanse godinnentraditie wordt er getraind in cirkels. Tijdens de belevingsdagen gaat het om de verbinding van de godin in haar landschap, haar werktuigen en haar heilige natuur.

In Zepperen trekken de Drie Gezusters mee in de processie vlnr H. Bertilia met spinrok H. Genoveva met kaars H. Eutropia met staf

14.3.3. Dreigestirn

Hoe oud vastenavond in Keulen is weten we niet. Het woord *Fastabend* werd in Keulen voor het eerst gedocumenteerd in de 12^e eeuw in een document over de *Freiheitsrechte*. In 1341 werd het begrip gebruikt in een eedboek van de stadsraad. Daar is sprake van *Sinnenlust mit betont christlichen Akzenten* (...) wat dat ook betekenen mag.

Was in Keulen de Germaanse *Matronencultus* de basis voor een 'Dreigestirn'? Geen mens die hierop een zinnig antwoord zou kunnen geven. Wel weten wij, dat er reeds in 1570 sprake was van een *Jungfrau*, maar het is best mogelijk dat de plaatselijke matrone toen al eeuwen lang bestond. Toen in 1823, in het kader van Keulse carnaval de 'jonkvrouwe' uit de mottenkist gehaald werd, eiste de Pruisische regering dat de dame door een man vertolkt moest worden. Doch ruim een eeuw later kwamen de Nazi's aan het regime en die hadden een hekel aan travestie, zodat de *Jungfrau* in 1934 weer een echte vrouw werd. Het kan verkeren, want na de oorlog wordt in Keulen, in het kader van hun ironisch patrimonium, 'ihre Lieblichkeit', opnieuw

door een man vertolkt. Ook *der Boor* (*de boer*), die reeds in een document uit 1422 genoemd wordt, kwam terecht in de nieuwerwetse carnaval. Aan het hoofd van het *Dreigestirn* stond 'der Held', die zich vanaf 1871 prins mocht noemen. Ook andere plaatsen waar carnaval gevierd wordt, hebben de traditie van het *Dreigestirn* overgenomen. *Weiberfastnacht* of *Fettdonnerstag*, het feest van de carnavalistische emancipatie, heeft echter niets te maken met *Matronen* of *Dreigestirn*. Het gebeurde in het jaar 1750 dat rond vastenavond, in diverse Keulse kloosters, de nonnen onrustig werden. Ze trokken andere kleren aan en gingen gemaskerd op stap. Dat beviel andere vrouwen zo goed, dat zij zich aansloten en daarmee was *Weiberfastnacht* geboren. Zelfs potige politieagenten verborgen zich, als met vastenavond hordes dulle dames onderweg waren. Het feest bestaat nog steeds, maar heeft de uitgelaten en ondeugende aspecten verloren. Het is al heel wat als mannen hun symbool van mannelijkheid, de stropdas, moeten inleveren. Ooit werden heel andere symbolen aan de tand gevoeld...

Toen 1919, dus na de 1^e Wereldoorlog, in oostelijk België de grenzen verlegd werden, kwam een gedeelte van Lichtenbusch bij België. Om dat duidelijk te maken, werden midden in het dorp de paalstenen met de nummers 938 en 939 geplaatst. Om de eenheid van het dorp, tegen de zin van de overheid, niet op het spel te zetten, besloot de plaatselijke voetbalclub *Grün-Weiss* een carnavalsvereniging op te richten. Clublokaal en 'Narrentempel' werden ondergebracht in *Gasthaus Zur Heide*. Het motto luidt: 'Opene Lietebösch weäd net lang jefackelt, wer fiere bes dat De Heide waggelt!' Bij ons in de buurt heeft carnavalsvereniging *De Öss* uit Eys, na rijp beraad besloten om ook een *Dreigestirn* in het leven te roepen. Eys had al eens eerder een driemanschap en weet hoe de vork in de steel zit. Net als hun narrenbroeders in Keulen en Lichtenbusch verwent het trio de carnavalsvierders met zang en dans.

Over 'Vastenavond versus Carnaval' valt nog iets te lezen, maar dat doen we de volgende keer.

090215W7931T 42782

Over de naam Bocholtz

Op 13 mei 1615 werd in Hôtel de Bocholtz te Luik Edmund, Gottfried von Bocholtz geboren. Feitelijk is het geen hotel maar een stadkasteel in Maaslandse Renaissance stijl. Binnen bevinden zich mooie schouwen, lambrizeringen en andere oude bezienswaardigheden zoals meubelen, schilderijen en snuisterijen. Het stamhuis van Von Bocholtz staat (nog steeds) in Lobberich (BRD) aan de Bocholterstrasse. Edmund werd landcommandeur van de Duitse Orde te Alden Biesen (B) en was op zoek naar kastelen gelegen in plaatsen met de naam Bocholt en Bocholtz. Waarschijnlijk is dat de reden dat hij in (ons) Bocholtz Schloss Oberhausen kocht. Zelf heeft hij er nooit gewoond, maar zijn protégé Otto Edmund von Rochow beleefde er zijn wittebroodsweken. De arme man stierf, drie weken na de geboorte van zijn zoontje, op 36 jarige leeftijd.

In die tijd waren er een gros plaatsen die Bocholtz genoemd werden. Neem b.v. het dorp Beho, deelgemeente van Gouvy in de Belgische provincie Luxemburg, op de grens met de Duitstalige Gemeenschap van het Groothertogdom Luxemburg. Toen België zich in 1830 onafhankelijk, ten opzichte van Nederland, verklaarde zette men zich af tegen de Nederlandse- en Duitse taal. Er werd meestal Frans gesproken en in 1930 bij een talentelling werd besloten de naam Bochholz te veranderen in Beho. Tot 1977 was Beho een zelfstandige gemeente met ca. 600 inwoners. Verzuim niet, op weg van Sankt Vith naar Clerf (Clervaux), het leuke dorpje Beho te bezoeken. Het bezit het kleurrijkste kerkje ter wereld en beschikt over een ballustrade, waar de schatten die ridders meebrachten uit het 'Heilige Land' den volke getoond werden.

Hans Hermans

Naschrift Bokkenrijders believe België aflevering 11

Na de dood van Filips de Goede (1396-1467) nam zoon Karel (de Stoute) de regering over. Karel was de enige wettige zoon, hetgeen niet wegneemt, dat ook de vele bastaardzonen van Filips, in hun onderhoud konden voorzien. Karel werd op 10 november 1433 in Dijon geboren en sneuvelde op 5 januari 1477 op een slagveld bij Nancy. Bij leven en tirannie, verwoestte hij Luik, waarbij meer dan 5000 burgers om het leven kwamen. Maar de Luikse koorheer Johannes de Loscastri, pastoor te Simpelveld, repte er met geen woord over.

In 1468 bezocht Karel het devote Maastricht en gaf bij die gelegenheid het kapittel van Sint Servaas geld, voor de aankoop van relieken en paramenten. Het geld vorderde hij in Aken, op een minder devote wijze. Net als zijn vader was hij hertog van Bourgondië, maar veel liever zou hij koning willen zijn. Daar dacht keizer Heinrich III van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie heel anders over.

Nu kunnen we toevoegen dat er een Tentoonstelling over Bourgondië en Karel de Stoute te Brugge, plaats zal vinden in Groeningemuseum, Dijver 12, 8000 Brugge, en in Bruggemuseum-Onthaalkerk Onze-Lieve-Vrouw, Mariastraat, 8000 Brugge. 27 maart tot 21 juli 2009 van 9.30 tot 17uur; tickets verkrijgbaar tot 16uur. gesloten op maandag; gesloten op 21 mei vanaf 13uur

Met vriendelijke groet,
Hans Hermans